

Edukacja IPN

<https://edukacja.ipn.gov.pl/edu/oben/lodz/wystawy-w-regionie/wystawy-do-pobrania/188610,Jan-Karski.html>

03.05.2024, 00:36

Jan Karski

Wystawa przygotowana przez Oddziałowe Biuro Edukacji Narodowej IPN w Łodzi w syntetyczny sposób pokazuje najważniejsze etapy życia Jana Kozińskiego, który do historii przeszedł pod konspiracyjnym pseudonimem Jan Karski. Czytelnik znajdzie tu próbę wyjaśnienia, dlaczego stał się jednym z najważniejszych emisariuszy politycznych Polskiego Państwa Podziemnego i nieformalnym ambasadorem sprawy polskiej wśród zachodnich aliantów. Autorzy przybliżają nie tylko znane dziś powszechnie okoliczności zbierania przez Karskiego informacji o trwającej Zagładzie i jego udziale w informowaniu świata zachodniego o tragedii Żydów. Przypominają również o jego powojennej, antykomunistycznej działalności pod auspicjami rządu Stanów Zjednoczonych.

Autor wystawy: Michał Kępa, Magdalena Zapolska-Downar

Recenzja: dr hab. Marek Gałęzowski, dr hab. Janusz Wróbel

Koncepcja graficzna serii: Paulina Żak

Projekt graficzny i skład: Łukasz Michalak, MediaLab

W wystawie wykorzystano zdjęcia i dokumenty z Agencji Fotograficznej East News, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Muzeum Miasta Łodzi, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Ośrodka KARTA, United States Holocaust Memorial Museum oraz domeny publicznej.

Fotografie współczesne: Michał Kępa

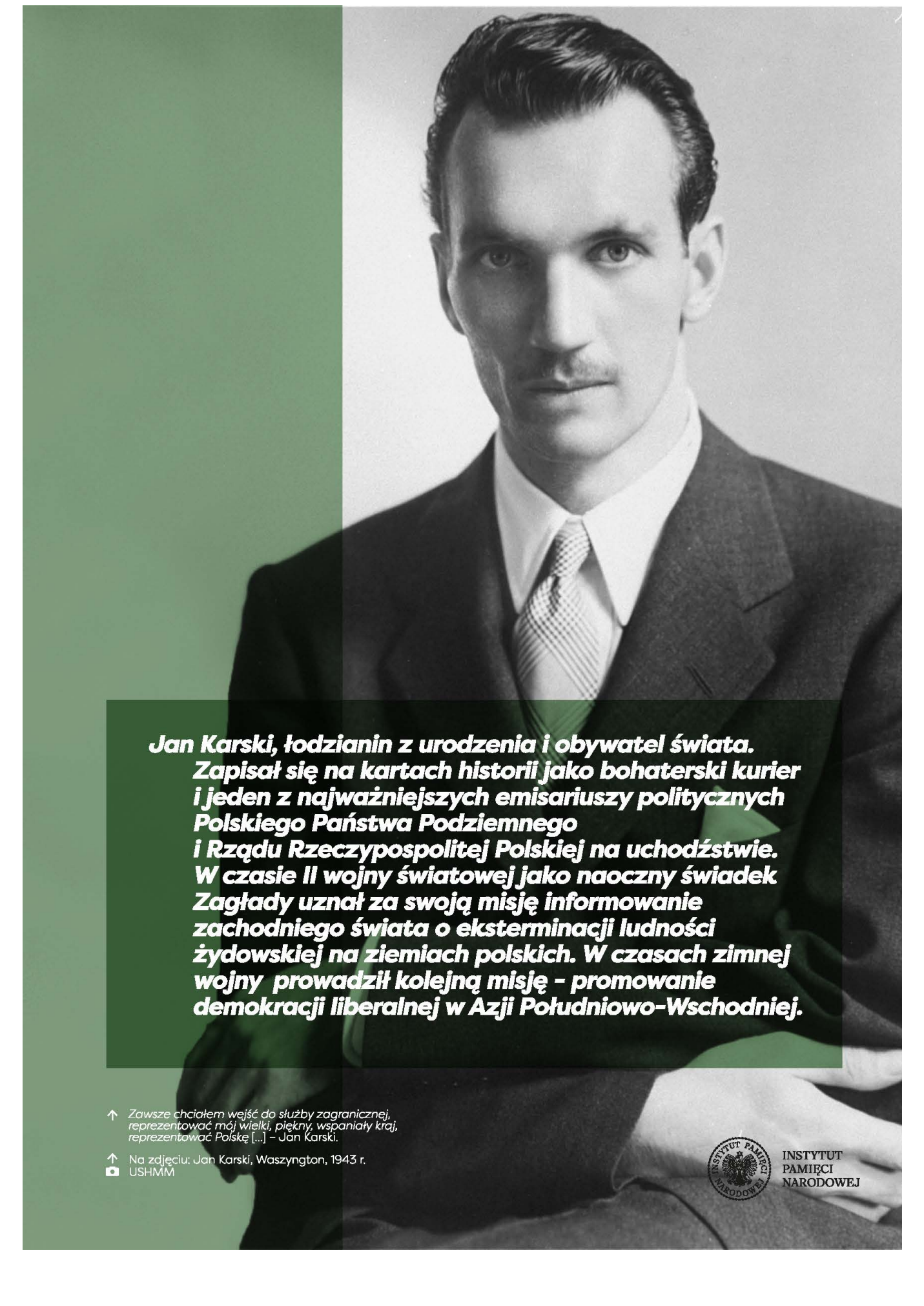
Jan Karski

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

**BIOGRAFIE
WYSTAWY
ELEMENTARNE**

Jan Karski, Łódzianin z urodzenia i obywatel świata. Zapisał się na kartach historii jako bohaterski kurier i jeden z najważniejszych emisariuszy politycznych Polskiego Państwa Podziemnego i Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na uchodźstwie. W czasie II wojny światowej jako naoczny świadek Zagłady uznał za swoją misję informowanie zachodniego świata o eksterminacji ludności żydowskiej na ziemiach polskich. W czasach zimnej wojny prowadził kolejną misję - promowanie demokracji liberalnej w Azji Południowo-Wschodniej.

↑ Zawsze chciałem wejść do służby zagranicznej, reprezentować mój wielki, piękny, wspaniały kraj, reprezentować Polskę [...] – Jan Karski.

↑ Na zdjęciu: Jan Karski, Waszyngton, 1943 r.
USHMM

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Dzieciństwo

Jan Karski (właściwie Jan Romuald Kozieliwski) urodził się 24 kwietnia 1914 r. w Łodzi w rodzinie rzemieślniczej. Był najmłodszym z ośmiorga rodzeństwa. Ojciec, Stefan Kozieliwski, prowadził zakład rymarsko-kaletniczy przy ul. Kilińskiego, natomiast matka Walentyna z domu Burawska zajmowała się domem.

Jan uczęszczał do szkoły podstawowej prowadzonej przez jezuitów, a następnie do Miejskiego Gimnazjum im. Józefa Piłsudskiego (dziś III Liceum Ogólnokształcące). Należał również do Sodalicji Mariańskiej – katolickiej organizacji promującej kult maryjny. Po latach wspominał: *Matka nie miała formalnego wykształcenia, ale swój światopogląd, który mnie fascynował. Po pierwsze, wielbiła Józefa Piłsudskiego, o którym nie mówiła inaczej, jak Ojciec Ojczyzny. Po drugie, była bardzo religijna.*

Największym autorytetem dla Jana był o 17 lat starszy brat Marian – legionista, zdeklarowany piłsudczyk, oficer Policji Państwowej w II RP. To właśnie on wpał Janowi lojalność wobec państwa oraz poczucie obowiązku.

- ↑ Wśród absolwentów gimnazjum, do którego uczęszczał Jan Kozieliwski, był m.in. Julian Tuwim.
- ↑ Miejskie Gimnazjum Męskie im. J. Piłsudskiego w Łodzi, 1896 r.
- 📺 domena publiczna

- ↑ Najstarszy brat Karskiego Marian Kozieliwski był żołnierzem Legionów Polskich, członkiem POW, od 1919 r. oficerem Policji Państwowej, uczestnikiem wojny polsko-bolszewickiej, komendantem wojewódzkim policji we Lwowie, potem w Warszawie. W październiku 1939 r. na prośbę prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego zgodził się pozostać w strukturach policji, a następnie objął funkcję komendanta Polskiej Policji Generalnego Gubernatorstwa na miasto Warszawę, formacji organizowanej przez Niemców. Równocześnie uczestniczył w polskim ruchu oporu. Był dowódcą Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa, czyli podziemnego aparatu policyjnego w ramach Polskiego Państwa Podziemnego. Aresztowany w 1940 r. przez Gestapo do marca 1941 r. przebywał w obozie KL Auschwitz. Brał udział w powstaniu warszawskim. Po wojnie wyemigrował z Polski. Mieszkał w Kanadzie i USA.

- 📺 East News

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

„Byłem dumnym obywatelem wielkiego mocarstwa”

Po zakończeniu szkolenia wojskowego Jan Karski kontynuował realizację marzeń o karierze dyplomaty. W latach 1937-1938 odbył staż w polskich placówkach konsularnych w Genewie i Londynie. To wtedy opanował języki angielski i francuski, niezbędne w ówczesnym świecie dyplomacji. W styczniu 1939 r., dzięki protekcji brata Mariana, ówczesnego komendanta policji w Warszawie, został etatowym pracownikiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych. Resort ten cieszył się opinią elitarnego z powodu m.in. ponadprzeciętnych kwalifikacji zawodowych i językowych jego pracowników, ale również szczególnego znaczenia dla państwa w obliczu napiętej sytuacji międzynarodowej.

Początkowo Karski pracował w Departamencie Konsularnym, w przededniu wybuchu wojny awansował na sekretarza swajego dotychczasowego przełożonego i równocześnie szefa kadr, Wiktora Drymmera, uważanego powszechnie za „szarą eminencję” w Ministerstwie.

- ↑ *[...] posiada silnie rozwinięty zmysł obserwacyjny i dużą łatwość uczenia się; umysł analityczny, dużo zmysłu krytycznego; na swój wiek jest bardzo poważny; pod względem charakteru – skromny, prawy, ideowy i odważny, jako urzędnik – bardzo obowiązkowy i dyscyplinowany [...]* – napisał o praktykancie Kozielewskim jego przełożony w Londynie.
- ↑ Na zdjęciu od lewej: minister spraw zagranicznych Józef Beck i Wiktor Drymmer, bezpośredni przełożony Jana Karskiego, Warszawa, 1938 r.

■ NAC

- ↑ W drugiej połowie lat 30. w MSZ panowało przekonanie, że jednym z rozwiązań napięć społecznych i ekonomicznych w kraju jest masowa emigracja Żydów z Polski. Temu celowi miało służyć m.in. wspieranie paramilitarnej organizacji syjonistycznej Betar w jej dążeniach do osadnictwa żydowskiego w Palestynie, poszukiwanie poza granicami Polski miejsc pod masowe osadnictwo polskich Żydów oraz odbieranie obywatelstwa polskiego osobom dłużej mieszkającym poza krajem (głównie polskim Żydom z Niemiec). Realizacją tych dwóch ostatnich punktów zajmował się wydział, w którym zatrudniony był Jan Karski.
  - ↑ Na zdjęciu: pałac Brühla, siedziba MSZ w latach 30. Zburzony przez Niemców w 1944 r.
- domena publiczna

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Na wojennym szlaku

↑ *I to wszystko zmieniło się w ciągu piętnastu minut, 1 września, jak ostrzelali obóz. To wszystko stało się nagle, a po dwóch, trzech dniach już nie byłem żołnierzem* - wspominał po latach Jan Karski. Teren koszar w czerwcu 1940 r. został zoadoptowany przez SS na obóz koncentracyjny o nazwie KL Auschwitz, od 1942 r. pełniący równocześnie funkcję obozu zagłady. Na terenie tego kompleksu, złożonego z obozu macierzystego w Oświęcimiu (Auschwitz), obozu Birkenau i 45 okolicznych podobozów, zginęło lub zostało zamordowanych ponad 1,1 mln osób, w tym 1 mln Żydów. Do dziś na świecie jest symbolem Holokaustu.

↑ Na zdjęciu: teren poobozowy, 1946 r.

📷 AIPN

↑ Ponad 14 tys. polskich oficerów wziętych do niewoli sowieckiej zostało wywiezionych do obozów NKWD m.in. w Ostaszkowie i Kozielsku. W 1940 r. na rozkaz J. Stalina zostali zamordowani. Zbrodnia katyńska była jednym z najstraszliwszych wydarzeń II wojny światowej.

↑ Na zdjęciu: kolumna polskich jeńców, okolice Rzeszowa, 1939 r.

📷 AIPN

23 sierpnia 1939 r. Jan Karski otrzymał rozkaz mobilizacyjny. Tego samego dnia zameldował się w koszarach 5. Dywizjonu Artylerii Konnej w Oświęcimiu. Po zbombardowaniu koszar przez Niemców oddział Karskiego, jak sam wspominał po latach, rozpoczął chaotyczne wycofywanie się na Wschód, mając nadzieję na przedostanie się na Węgry. 17 września pod Tarnopolem Karski dostał się do niewoli sowieckiej.

W październiku 1939 r. na mocy porozumienia niemiecko-sowieckiego o wymianie jeńców Karski, podając się za szeregowca - robotnika z Łodzi, został przekazany Niemcom. Podczas transportu uciekł z niewoli.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Pierwsza misja

Kiedy Jan Karski powrócił do Warszawy, w mieście powstawały pierwsze załączki konspiracji.

Za pośrednictwem brata Mariana Karski nawiązał kontakt z jednym z takich ośrodków - Centralnym Komitetem Organizacji Niepodległościowych tworzonym przez politycznych współpracowników Władysława Sikorskiego.

Misję zyskania dla tego ośrodka statusu jedyne go przedstawiciela rządu RP w kraju powierzono Janowi. Przed wyruszeniem do Francji odbył podróż do kilku miast. Efektem był napisany wspólnie z bratem raport o warunkach życia pod obu okupacjami przekazany rządowi RP za pośrednictwem jednego z dyplomatów.

W lutym 1940 r. Karski dotarł do Angers, gdzie sporządził tzw. pierwszy raport, w którym opisał sytuację w kraju, m.in. represje wobec Żydów. Jego fenomenalna pamięć i zmysł analityczny znalazły uznanie w oczach władz na uchodźstwie. Tym samym stał się emisariuszem politycznym rządu RP.

↑ Pierwszą siedzibą polskiego rządu na uchodźstwie był Paryż, następnie Angers, a po inwazji niemieckiej na Francję Londyn.

↑ Na zdjęciu: siedziba Prezydium Rady Ministrów RP w Angers, b.d.
📍 Ośrodek Karta

↑ Po internowaniu polskiego rządu w Rumunii prezydentem na uchodźstwie został Władysław Raczkiewicz, a premierem i Naczelnym Wodzem Polskich Sił Zbrojnych gen. Władysław Sikorski. Nowo powstały rząd miał za zadanie utworzyć polską armię walczącą na Zachodzie, reprezentować interesy Polski na arenie międzynarodowej, a także współpracować z tworzącą się w kraju konspiracją.

↑ Na zdjęciu: ministrowie rządu RP na uchodźstwie z Prezesem Rady Ministrów i Naczelnym Wodzem Polskich Sił Zbrojnych gen. broni Władysławem Sikorskim (siedzi w środku w mundurze), Londyn, 1941 r.

📍 AIPN

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Nieudana misja

↓ Droga do Londynu miała wieść przez Słowację, Węgry i dalej do Francji. Niedaleko Koszyc we wsi Demjata na skutek denuncjacji 10 czerwca 1940 r. Karski dostał się w ręce Gestapo. W chwili aresztowania nie udało mu się zniszczyć wszystkich mikrofilmów, dlatego Niemcy uznali go za łącznika polskiego podziemia. Z tego powodu był brutalnie przesłuchiwany i torturowany. Zdając sobie sprawę z wartości informacji, jakie posiadał o polskiej konspiracji, podjął decyzję o odebraniu sobie życia. Po nieudanej próbie samobójczej trafił do szpitala w Preszowie, a stamtąd do szpitala w Nowym Sączu. Mapa przedstawia planowaną trasę misji.

■ Grzegorz Nawrot

→ Podziemie bardzo szybko dowiedziało się o aresztowaniu Karskiego. Jego rozległa wiedza o ruchu oporu stwarzała poważne niebezpieczeństwo dla setek osób. Dlatego zdecydowano się na odbicie go z rąk Gestapo. Akcję zainicjował Józef Cyrankiewicz z krakowskiego okręgu PPS, późniejszy premier PRL, a przeprowadziła miejscowa komórka ZWZ dowodzona przez Zbigniewa Rysia ps. Zbyszek. W ucieczce pomagało ponad 20 osób m.in. personel szpitala, w którym przebywał Karski. W odwecie Niemcy rozstrzelali ponad 30 Polaków.

→ Na zdjęciu: Zbigniew Ryś wraz z siostrą Zofią, późniejszą aktorką, również zaangażowaną w akcję uwolnienia Karskiego, b.d.

■ East News

W kwietniu 1940 r. Jan Karski wrócił do kraju z instrukcjami rządu RP dla rodzącego się podziemia m.in. dotyczącymi zasad współpracy pionu cywilnego i wojskowego oraz sposobu wyłonienia delegata Rządu na Kraj. W międzyczasie w Warszawie powstał Polityczny Komitet Porozumiewawczy tworzony przez główne partie polityczne w kraju: Stronnictwo Pracy, Stronnictwo Narodowe, Stronnictwo Ludowe i Polską Partię Socjalistyczną-WRN.

Ta nowa struktura powierzyła Karskiemu kolejną misję. [...] Udając się tym razem do Francji, miałem za zadanie zreferować skomplikowany proces budowy Państwa Podziemnego oraz jego mechanizmów. Dalej, przebieg dyskusji koalicyjnych, treść osiągniętych kompromisów, warunki jakich spełnienia Podziemie oczekiwało od rządu we Francji. [...] - wspominał cztery lata później.

Rozpoczęta w maju 1940 r. wyprawa skończyła się aresztowaniem przez Gestapo. Po uwolnieniu przez ZWZ ponad rok władze podziemia ukrywały Karskiego na terenie Małopolski, gdzie zajmował się m.in. nastuchami radiowymi i preparował ulotki dla żołnierzy Wehrmachtu w ramach akcji dezinformacyjnej o kryptonimie „N”.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Przygotowania do kolejnej misji

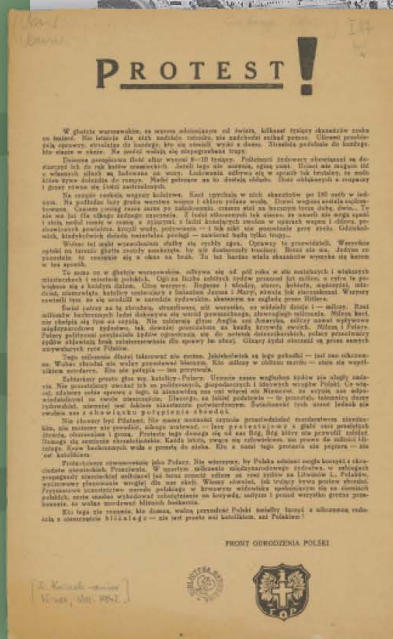
Po powrocie do Warszawy Jan Karski pracował w Biurze Informacji i Propagandy ZWZ/AK, gdzie na podstawie podziemnej prasy sporządzał raporty o nastrojach politycznych w społeczeństwie. Wkrótce Delegat Rządu na Kraj Cyryl Ratajski powierzył mu kolejną misję. Miał nie tylko poinformować polski rząd o sytuacji w kraju, w tym o narastającym zagrożeniu ze strony sowieckiej dywersji, ale i przekazać wiadomości od poszczególnych partii do ich reprezentantów w rządzie.

Misję tę Karski porównał po latach do płyty gramofonowej ze względu na ilość informacji, jaką powierzyli mu rozmówcy, które dla bezpieczeństwa musiał przekazać adresatom ustnie. Wśród nich znaleźli się również przedstawiciele organizacji i partii żydowskich. Poza wiadomościami słownymi Karski miał przewieźć także mikrofilmy z dokumentami.

- ↳ 27 września 1942 r. posługując się dokumentami francuskiego inżyniera, Karski wyruszył w podróż koleją przez Niemcy do Lyonu. Aby nie zdekonspirować się swoim akcentem przez całą drogę udawał ból zęba. We Francji przekazał mikrofilmy polskiemu wywiadowi i następnie pieszo, przez Pireneje, dotarł do Hiszpanii, skąd został przetrzycony przez amerykański wywiad na Gibraltari. Stamtąd wyruszył samolotem do Londynu. Podróż zajęła łącznie około dwóch miesięcy.

- ↳ Na zdjęciu: amerykański samolot wojskowy tuż po starcie z lotniska na Gibraltarze, maj 1942 r.

📍 Daventry B J H, domena publiczna

- ↳ Wśród zmikrofilmowanych materiałów, jakie przewoził Jan Karski do Londynu, znalazła się m.in. odezwa Zofii Kossak-Szczuckiej potępiająca mordowanie Żydów, kolportowana w Warszawie podczas tzw. wielkiej akcji, czyli deportowania więźniów getta warszawskiego do obozu zagłady w Treblince.

📍 AIPN

Naoczny świadek Zagłady

↓ [...] Idąc chodnikiem, potykaliśmy się o kobiety, mężczyźni i dzieci. Byli ubrani tak nędźnie, że nasze ubrania wydały mi się jakimiś strojami wieczorowymi. Byli wychudzeni, głodni i chorzy. Siedzieli na ziemi, usiłując żebrać lub coś sprzedać. Jakieś nędzne resztki tego, co im pozostało - wspominał po latach Jan Karski. Likwidacja getta warszawskiego, największego getta w okupowanej Europie, trwała od 22 lipca do 21 września 1942 r. W tym czasie do obozu zagłady w Treblince Niemcy wywieźli ponad 250 tys. więźniów getta. Ostateczna likwidacja „dzielnic zamkniętej” w Warszawie nastąpiła w maju 1943 r., po stłumieniu powstania.

↓ Na zdjęciu: fragment getta w Warszawie.

📍 AIPN

↑ Obóz zagłady w Bełżcu był pierwszym ośrodkiem masowej eksterminacji uruchomionym do realizacji Akcji „Reinhardt”. W okresie marzec-grudzień 1942 r. zamordowano w tamtejszych komorach gazowych ok. 400 tys. Żydów, m.in. z Lubelszczyzny i zachodniej Ukrainy oraz Austrii, Czech, Niemiec i Słowacji.

Na zdjęciu: teren poobozowy, w tle pozostałości budynku stacji kolejowej, b.d.

📍 AIPN

Przygotowania Karskiego do ostatniej misji na Zachód przypadły na okres realizacji przez Niemców tzw. Akcji „Reinhardt”, czyli masowego mordowania Żydów z Generalnego Gubernatorstwa. Za zgodą władz polskiego podziemia, przed wyruszeniem do Londynu, emisariusz spotkał się z przedstawicielem żydowskiej partii Bund Leonem Feinerem i syjonistą Menachem Kirszenbaumem, członkiem Żydowskiej Samopomocy Społecznej w getcie warszawskim. Rozmówcy Karskiego przedstawili mu obraz tragicznej sytuacji Żydów. Zdając sobie sprawę, że tylko interwencja państw alianckich może przerwać Zagładę, prosili Karskiego o przekazanie zachodnim politykom ich prośby o pomoc m.in. poprzez uznanie za jeden z celów wojny zapobieżenie eksterminacji Żydów oraz bombardowanie Rzeszy i groźby represji wobec jeńców niemieckich jako środka nacisku na Niemców.

Aby wzmocnić przekazaną Karskiemu relację o Zagładzie, na przełomie sierpnia i września 1942 r. dwukrotnie wprowadzili go do getta warszawskiego. Dzięki żydowskiemu podziemiu, w przebraniu ukraińskiego strażnika, dostał się również do obozu tranzytowego w Izbicy Lubelskiej, gdzie przez kilka godzin obserwował przygotowania transportu Żydów do obozu zagłady w Bełżcu.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

[...] Chcemy, aby rząd polski w Londynie i rządy alianckie zrozumiały, że jesteśmy bezradni wobec tego, co z nami robią Niemcy. Zagłada jest faktem, nie możemy się bronić sami. Nikt w Polsce też nam nie jest w stanie pomóc. Polskie Podziemie jest w stanie uratować nielicznych. Nie uratuje mas. Zagłady nie powstrzyma. Niemcom nie chodzi o to, aby zrobić z nas niewolników, jak z Polaków czy innych podbitych narodów. Im chodzi o zgładzenie wszystkich Żydów. Na tym polega różnica [...]

Leon Feiner, cyt. za J. Karski, *Tajne państwo*

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

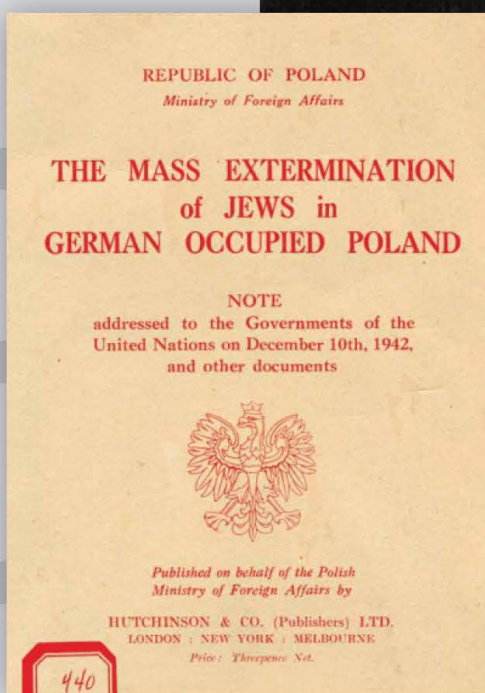
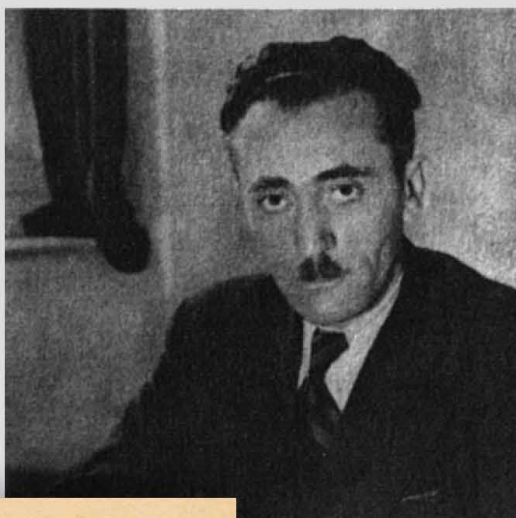
↑ Na zdjęciu: więźniowie getta warszawskiego, 1941 r.
📷 AIPN

W Londynie

↳ Jako najdramatyczniejsze doświadczenie z ostatniej misji wspominał Karski spotkanie ze Szmulem Zygielbojmem, członkiem Bundu zasiadającym w Radzie Narodowej RP (emigracyjny parlament), któremu przekazał korespondencję i wezwanie krajowych działaczy żydowskich do aktywnego protestu przeciw Zagładzie, m.in. poprzez demonstracje i głodówki, a nawet samobójstwo. Starania Zygielbojma zwrócenia uwagi zachodnich polityków na tragedię Żydów nie odniosły skutku. Kilka miesięcy po spotkaniu z Karskim, na wiadomość o klęsce powstania w getcie warszawskim, 12 maja 1943 r. odebrał sobie życie.

📌 domena publiczna

← Efektem ustnej relacji Karskiego i docierających do Londynu raportów AK o przebiegu Zagłady była nota dyplomatyczna w tej sprawie polskiego ministra spraw zagranicznych Edwarda Raczyńskiego do rządów alianckich.

To z kolei przyczyniło się do ogłoszenia przez aliantów 17 grudnia 1942 r. deklaracji potępiającej zbrodnie na Żydach i zapowiadającej ukaranie ich sprawców.

← Na zdjęciu: strona tytułowa polskiej noty *Masa eksterminacja Żydów w okupowanej Polsce, 10 grudnia 1942 r.*

📌 domena publiczna

25 listopada 1942 r. Jan Karski, po raz pierwszy używając tego nazwiska, dotarł do Londynu. Na polecenie wicepremiera Stanisława Mikołajczyka sporządził kilkusetstronicowy raport o sytuacji w kraju: nastrojach społecznych, politycznych, terrorze, zagrożeniu ze strony partyzantów sowieckich oraz o eksterminacji Żydów.

Przez cały pobyt w Londynie, na polecenie swoich zwierzchników, Karski spotykał się z najważniejszymi osobami w Wielkiej Brytanii, m.in. ministrem spraw zagranicznych Anthonyem Edenem, a także członkami parlamentu, intelektualistami i prasą. Wszystkim przedstawiał obraz sytuacji w Polsce, mówił o polskiej konspiracji, niemieckim terrorze wobec ludności cywilnej. Rozmowy te były elementem strategii budowania poparcia brytyjskiego wobec Polski na wypadek roszczeń terytorialnych ZSRS w Europie Środkowej.

Swoim rozmówcom opowiadał również o systematycznym mordowaniu Żydów oraz o tym, co widział w getcie warszawskim i Izbicy.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Misja do Stanów Zjednoczonych

W czerwcu 1943 r. Jan Karski został wysłany przez polskie władze w Londynie w kolejną misję, tym razem do Stanów Zjednoczonych. Tam spotkał się z prezydentem Franklinem D. Rooseveltem, któremu przedstawił sytuację Polaków pod okupacją niemiecką i ich walkę w podziemiu. Opisał również wzrastające zagrożenie dla Polski ze strony ZSRS i tragiczny los Żydów.

Rozmawiał też z członkami amerykańskiej administracji rządowej. Następnie, po kilkumiesięcznym pobycie w Londynie, w 1944 r. został powtórnie wysłany za ocean. Wiedza, jaką miał o podziemiu i kulisach polityki międzynarodowej czyniła jego powrót do kraju szczególnie niebezpiecznym w przypadku aresztowania przez Niemców.

Rząd polski uznał, że kompetencje Karskiego zostaną lepiej spożytkowane na gruncie amerykańskim, zwłaszcza w sytuacji, gdy o powojennym ładzie w Europie, w tym o granicach Polski, miały decydować trzy alianckie mocarstwa.

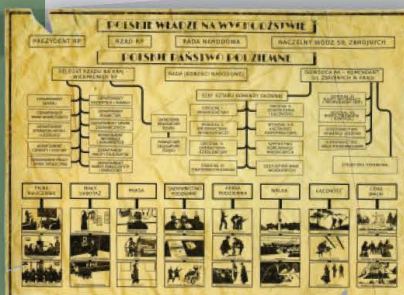
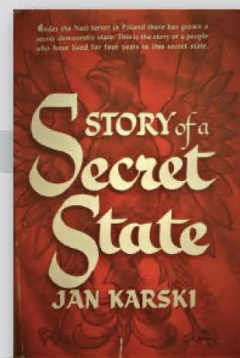
↑ Wyjazd Karskiego do USA wynikał z coraz słabszej pozycji rządu polskiego na arenie międzynarodowej. Od 1941 r. do otwarcia frontu zachodniego w 1944 r. działania wojenne przeciwko armii niemieckiej w Europie rozgrywały się głównie na terenie ZSRS, który wykorzystywał tę sytuację do rozszerzeń politycznych i terytorialnych względem m.in. Polski. Karski jako elokwentny mówca z szeroką wiedzą o polskim podziemiu miał przekonać polityków amerykańskich do wspierania polskiej racji stanu. Na zdjęciu: konferencja przywódców trzech mocarstw alianckich: Józefa Stalina (ZSRS), Franklina D. Roosevelta (USA) i Winstona Churchilla (Wlk. Brytania), na której zdecydowano m.in. o wschodniej granicy państwa polskiego, Teheran, 1943 r.

📄 domena publiczna

→ Jednym z narzędzi pozyskiwania opinii amerykańskiej dla sprawy polskiej, jakie wykorzystał Karski, była jego publikacja „Tajne państwo” wydana jesienią 1944 r. Opis własnych doświadczeń w podziemiu przedstawionych w konwencji powieści przygodowej na tle wysiłku społeczeństwa polskiego w walce z Niemcami przyniosła książce status bestsellera na rynku amerykańskim, osiągając nakład 360 tys. egzemplarzy. Publikacja doczekała się przekładu na kilkanaście języków.

→ Na zdjęciu: okładka pierwszego wydania „Tajnego państwa”.

📄 M. Kępa

← Określenie Polskie Państwo Podziemne zostało po raz pierwszy użyte przez Jana Karskiego, który w swoich artykułach prasowych opublikowanych w Wielkiej Brytanii w grudniu 1943 r. w ten sposób nazwał strukturę polskiej konspiracji w kraju podległej rządowi na uchodźstwie.

← Na zdjęciu: schemat Polskiego Państwa Podziemnego sporządzony przez Karskiego.

📄 domena publiczna

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

[...] dla mnie kluczowym problemem była Polska, linia Curzona, sowieckie żądania, komuniści w ruchu podziemnym, strach narodu polskiego. Co się stanie z Polską?

**Fragment wywiadu
Jana Karskiego dla Claude`a Lanzmanna**

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

↑ Na zdjęciu: Jan Karski w swoim biurze, Waszyngton, 1944 r.
📺 USHMM

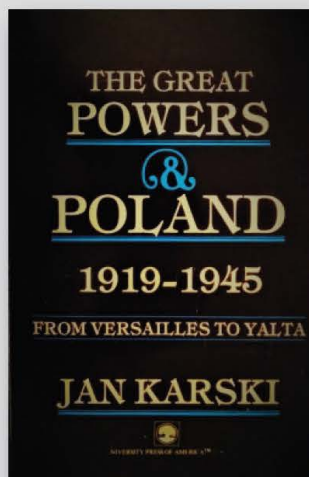

Lata powojenne

Po zakończeniu wojny Karski nie powrócił do ojczyzny. Z powodu swojej wojennej działalności był narażony na represje w kraju, gdzie przy wsparciu ZSRS instalowała się władza komunistyczna.

Pozostał w Stanach Zjednoczonych. Tam studiował dyplomację i doktoryzował się z nauk politycznych, a następnie przez prawie czterdzieści lat wykładał stosunki międzynarodowe na Uniwersytecie Georgetown w Waszyngtonie.

Polskę odwiedził pięciokrotnie, pierwszy raz w 1974 r. Kolejne wizyty odbyły się już po upadku komunizmu.

← W 1985 r. Jan Karski opublikował książkę *Wielkie mocarstwa wobec Polski 1919-1945. Od Wersalu do Jalty*. W polskim tłumaczeniu ukazała się dwa lata później w drugim obiegu. Jak autor sam tłumaczył, książka była jego osobistą próbą zrozumienia, dlaczego Polska mimo udziału w wojnie po stronie aliantów, wojnę tę przegrała. W ocenie współczesnych historyków jest to nowatorskie spojrzenie na historię dyplomacji, ponieważ po raz pierwszy opisane zostały nie zabiegi polskich dyplomatów, ale miejsce Polski z perspektywy interesów państw, które decydowały o europejskim ładzie.

• M. Kępa

➤ Tuż po zakończeniu wojny Karski pracował m.in. dla Instytutu Hoovera, dla którego zbierał dokumenty rządów państw okupowanych przez Niemcy działających w Wielkiej Brytanii.

➤ Na zdjęciu: były szef Sztabu Komendy Głównej AK gen. Tadeusz Pełczyński (1. z lewej) oraz były Komendant AK gen. Tadeusz Bór-Komorowski (3. z lewej) podczas rozmowy z polskimi politykami na emigracji. 2. z lewej stoi były prezes PSL Stanisław Mikołajczyk, 4. Jan Karski, 5. były przewodniczący Stronnictwa Pracy Karol Popiel, Waszyngton, 1951 r.

• Studium Polski Podziemnej, ze zbiorów Fundacji Ośrodka Karta

← W 1965 r. Jan Karski ożenił się z tancerką i choreografką pochodzenia żydowskiego Polką Nireńską, finalistką przedwojennych międzynarodowych konkursów tańca. Poznali się jeszcze przed wojną podczas przyjęcia w ambasadzie polskiej w Londynie, które Nireńska uświetniła swoim występem. Artystka zmarła śmiercią samobójczą w 1992 r.

← Na zdjęciu: Pola Nireńska, Warszawa 1933 r.

• NAC

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Ostatnia misja

← Rywalizacja amerykańsko-sowiecka obejmowała wprowadzić wszystkie kontynenty, ale to na obszarze Azji Południowo-Wschodniej eskalowała w otwarty konflikt, doprowadzając do wojny w Korei czy Wietnamie.

↑ Na zdjęciu: plakat kolportowany na terytorium Wietnamu tuż po wojnie, wydany przez amerykańską Agencję Informacyjną. Zadaniem tej instytucji było ocieplanie wizerunku USA za granicą i prowadzenie antysowieckiej propagandy. Napis głosi: *Uniknij komunizmu jadąc na południe. Rodacy czekają z otwartymi ramionami.*

📄 domena publiczna

← W 1955 r. Jan Karski na polecenie rządu amerykańskiego przybył do Wietnamu. W tym czasie kraj był podzielony na komunistyczną północ i pozostającą w amerykańskiej strefie wpływów południe. Zadaniem Karskiego było wzmacnianie antykomunistycznych nastrojów wśród polityków i społeczeństwa Południowego Wietnamu.

↑ Na zdjęciu: mieszkańcy północnego Wietnamu w drodze na statek amerykański w ramach operacji „Passage to Freedom” polegającej na ewakuacji osób cywilnych i żołnierzy z rządzonej przez komunistów Demokratycznej Republiki Wietnamu do Południowego Wietnamu, 1954 r.

📄 domena publiczna

Od 1945 r. między dotychczasowymi sojusznikami - USA i ZSRS - narastała rywalizacja polityczna i militarna, trwająca do upadku komunizmu w Europie. Równocześnie druga połowa XX w. w Azji Południowo-Wschodniej to czas wybijania się na niepodległość poszczególnych krajów po okresie kolonializmu europejskiego i okupacji japońskiej.

ZSRS widział w tych dążeniach szansę na poszerzenie swoich wpływów poprzez wspieranie tamtejszych partii komunistycznych. Ta tzw. zimna wojna stała się okazją dla Jana Karskiego do ponownego wykorzystania swoich umiejętności i wiedzy. Jako znany antykomunista oraz znawca tematyki sowieckiej i mechanizmów działania ruchu oporu prowadził zajęcia dla żołnierzy amerykańskich i funkcjonariuszy FBI.

Z kolei na zlecenie Departamentu Stanu USA włączył się w realizację rządowego programu powstrzymywania komunizmu na świecie (Containment). W tym celu dwukrotnie podróżował do Azji (Wietnam, Tajlandia, Pakistan, Cejlon, Birma, Filipiny, Nepal, Indie) oraz do Afryki (Algieria, Kamerun, Kongo, Senegal, Tunezja) z wykładami propagującymi amerykański model polityczno-gospodarczy.

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Upamiętnienie

Wojenna działalność Jana Karskiego przez długi czas była nieznaną szerszej opinii. Przełomem był film francuskiego reżysera Claude'a Lanzmanna „Shoah”, w którym Karski opowiedział o wizycie w getcie i Izbicy.

W polskich opracowaniach historycznych, ze względu na trwającą zimną wojnę i antykomunistyczną działalność Karskiego w USA, emisariusz pojawił się dopiero pod koniec lat 80. Od tego czasu był honorowany licznymi odznaczeniami i tytułami, w tym nominowany do pokojowej Nagrody Nobla. Został doktorem honoris causa trzech polskich uczelni.

Jan Karski zmarł w 2000 r. w Waszyngtonie. Został pochowany na Cmentarzu Mount Olivet u boku swojej żony Poli Nireńskiej.

- ↓ W 1982 r. izraelski Instytut Yad Vashem uhonorował Jana Karskiego tytułem Sprawiedliwy wśród Narodów Świata, przyznawanym osobom zaangażowanym w pomoc Żydom w czasie Zagłady. Dwanaście lat później został również honorowym obywatelem Izraela.
- ↓ Na zdjęciu: medal Sprawiedliwego wśród Narodów Świata należący do J. Karskiego.

📷 Mmł

- ↑ W 1995 r. Jan Karski otrzymał z rąk prezydenta Lecha Wałęsy Order Orła Białego, a siedem lat później prezydent USA Barack Obama odznaczył go pośmiertnie Prezydenckim Medalem Wolności, najwyższym amerykańskim odznaczeniem cywilnym.

- ↑ Na zdjęciu: Medal Wolności należący do Karskiego.

📷 Mmł

- Popularną formą upamiętnienia postaci Jana Karskiego w Polsce są pomniki – ławeczki. Jego wojenna działalność stała się tematem kilku spektakli teatralnych autorstwa amerykańskich, francuskich i polskich dramaturgów, m.in. *Zapamiętaj. Świadek Jana Karskiego*.

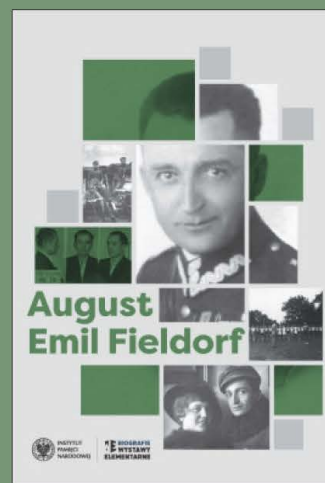
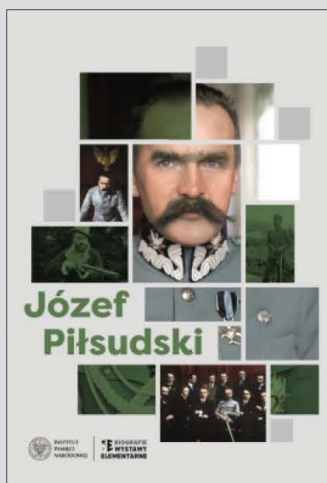
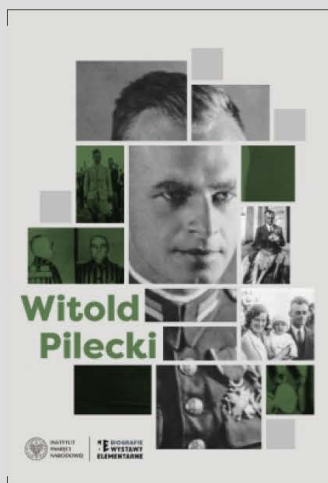
📷 M. Kępa

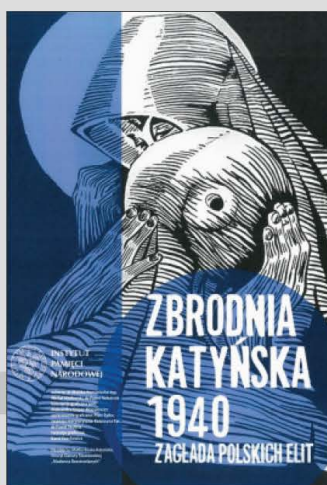
INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Zobacz więcej wystaw z serii na www.edukacja.ipn.gov.pl

Zobacz inne wystawy elementarne:

Autor wystawy: Michał Kępa, Magdalena Zapolska-Downar

Recenzja: dr hab. Marek Gałęzowski, dr hab. Janusz Wróbel

Koncepcja graficzna serii: Paulina Żak

Opracowanie graficzne: Łukasz Michalak, MediaLab

W wystawie wykorzystano zdjęcia i dokumenty z Agencji Fotograficznej East News, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Muzeum Miasta Łodzi, Narodowego Archiwum Cyfrowego, Ośrodka KARTA, United States Holocaust Memorial Museum oraz domeny publicznej.
Fotografie współczesne: Michał Kępa

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ

Pliki do pobrania

[Jan Karski A3 \(pdf, 18.78 MB\) 21.07.2023 12:00](#)

[Jan Karski B1 \(pdf, 18.8 MB\) 21.07.2023 12:00](#)

Opcje strony